

KLEUTERONDERWIJS DAT GOED IN ELKAAR ZIT

EEN VERHAAL UIT DE PRAKTIJK

Het kleuteronderwijs neemt in Nederland een bijzondere plek in. Met spelen een basis leggen voor de verdere ontwikkeling van kinderen. In de afgelopen jaren zien we dat het kleuteronderwijs meer doelgericht is geworden, waarover diverse meningen worden gedeeld. Feit blijft dat we kinderen op jonge leeftijd een goede basis mee moeten geven, in breedste zin. Maar wat is goed kleuteronderwijs en hoe kun je daar invulling aan geven? We gaan in gesprek met Marjolein van Dongen en Anouk Heijnen. Zij combineren beiden hun werk als kleuterleerkracht met hét werk als adviseur bij Edux.

Basisschool TaLente is gevestigd in Oud Gastel en behoort tot de Borgesusstichting. TaLente wil kinderen goed voorbereiden op hun toekomst in de maatschappij. Om kinderen zo optimaal mogelijk voor te bereiden, baseren zij het onderwijs op drie pijlers: socialisatie, persoonsvorming, en kwalificatie (Schoolgids basisschool TaLente, 2022-2023). Marjolein van Dongen en Anouk Heijnen zijn beiden werkzaam als kleuterleerkracht op basisschool TaLente. Met gelijke passie hebben zij na de opleiding tot leerkracht de keuze voor een vervolgopleiding gemaakt. De behoefte om de spreekwoordelijke rugzak met meer kennis te vullen was aanwezig, als ook de behoefte om nog meer impact te kunnen maken. En impact maken doen ze. In hun werk als leerkracht maken ze direct impact op de ontwikkeling van hun kleuters. In hun werk als adviseur (specialist jonge kind) bij Edux maken ze impact door professionals te versterken in hun handelen. En dat alles met een hart voor kleuteronderwijs. Een passie die ze graag met anderen delen.

Het belang van goed kleuteronderwijs

Er zijn verschillende meningen over de definitie van 'goed kleuteronderwijs'. Marjolein: 'Het is belangrijk om te starten vanuit visie: wat is de visie van jouw school op goed kleuteronderwijs? Hoe kijkt jouw school naar de ontwikkeling van jonge kinderen? Welke bouwstenen vinden jullie als team het belangrijkste? En vandaaruit ga je verder bouwen'. Wat in veel visies centraal staat bij goed (kleuter)onderwijs is het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen. Professor Ferre Laevers heeft veel onderzoek gedaan naar deze elementen (Laevers, 2016).

Welbevinden: Een toestand van het 'gevoelsleven'. Signalen vanuit welbevinden zijn: ontspannen zijn, open staan en je ontvankelijk opstellen voor de omgeving, positief zelfbeeld, voeling met jezelf en verbondenheid met anderen. Het welbevinden van kinderen groeit als leerkrachten tegemoet komen aan de basisbehoeften: autonomie, relatie en competentie.

Betrokkenheid: Een betrokken leerling is geconcentreerd en gemotiveerd bezig. Het vergt veel van zijn of haar energie. Kinderen worden betrokken als activiteiten aansluiten bij hun drang om te verkennen én bij het niveau. Bij een hoge betrokkenheid zit een leerling op de grens van zijn of haar mogelijkheden.

Kleuteronderwijs op basisschool TaLente

Als adviseur komen Marjolein en Anouk op veel verschillende scholen. Daarnaast staan ze dus zelf nog voor de klas en zijn ze zeer enthousiast over hoe het kleuteronderwijs op hun eigen school wordt vormgegeven. Kenmerken van het leren van jonge kinderen zijn: kijken & imiteren, uitproberen & ontdekken, herhalen & oefenen. Er is één activiteit waarin dit geïntegreerd samen komt: SPELEN. Piaget stelt dat een activiteit valt onder spelen wanneer deze voor het kind aan drie concrete voorwaarden voldoet: 'ik wil het, ik kan het en ik wil het (voor langere tijd) samen met jou'.

Wat maakt het kleuteronderwijs op basisschool TaLente zo bijzonder? Anouk: 'Spelen staat in alle kleuterklassen centraal. We zijn continu bezig om kinderen in vrij spel te laten ontwikkelen. De betrokkenheid staat hierin centraal en we proberen als leerkrachten zo veel mogelijk aan te sluiten op het spel dat kinderen laten zien.' Marjolein vult aan: 'De kracht van ons kleuteronderwijs zit in het spel. Op deze manier spreken we kleuters aan op hun intrinsieke motivatie en raken we de zone van naaste ontwikkeling. Intrinsieke motivatie is essentieel om kleuters in spel hoog betrokken te krijgen. Op deze manier vindt er fundamentele ontwikkeling plaats. Natuurlijk hebben we ook een aantal 'verplichte' taken en werkjes, zo ook een werklijst voor groep 2. Op die manier stimuleren we de taakgerichtheid en executieve functies richting groep 3 en maken we kinderen hier vooral van bewust. Maar vrij spel staat op nummer één bij alle kleuterleerkrachten in ons team. We geloven dat vanuit intrinsieke motivatie en betrokkenheid leren plaatsvindt. Als adviseur zie ik op veel scholen dat er meer bepalend/begeleid spel is dat door leerkrachten wordt vormgegeven of bijvoorbeeld vaste werkjes'. Ze benoemt daarnaast dat ze als leerkrachten op school vertrouwen hebben dat het spel lerend is en dat je als leerkracht vanuit spel de ontwikkeling van kinderen goed kunt observeren. Niet alles hoeft dus extra gecheckt te worden, als je de doelen al meerdere keren in het spel hebt geobserveerd. Van groot belang is dan wel de kwaliteit van de inrichting van de speelleeromgeving. Aan de inrichting van de spelplekken in de kleuterklassen van basisschool TaLente is gemakkelijk te herkennen aan welke doelen wordt gewerkt.

Marjolein geeft aan dat deze visie op kleuteronderwijs een proces is geweest in de afgelopen jaren: 'De afgelopen jaren hebben we een nieuwe werkwijze met periodeplanners ontwikkelt waarin per ontwikkelingsdomein de doelen staan beschreven waar we die periode (van vakantie tot vakantie) expliciet aan werken. Bovendien is de mindset van ons team veranderd. We denken nu vanuit spel; welke periodedoelen staan voorop?, wat is speelbaar?, hoe kunnen we spelplekken erop inrichten?. En dan pas wordt er een thema gekozen. Dat was voorheen juist andersom. In tegenstelling tot activiteit gestuurd aanbod staan bij een beredeneerd aanbod de doelen in plaats van activiteiten centraal. Spel hebben we altijd belangrijk gevonden, maar nu staat het nóg meer centraal en wordt er kritischer gekeken naar spel in relatie tot de doelen. Hierdoor komen de kinderen beter tot spel én ontwikkeling. Het is de motor van de ontwikkeling van jonge kinderen.'

GROEP 1. PERIODE 1
REKENEN
DOELSTELLINGEN:

- Ik kan de telrij opzeggen tot tenminste 10 (EF *Werkgeheugen*)
- Ik herken begrippen rond lengte en omtrek zoals lang, langer en langst en kort, korter, kortst
- Ik begrijp wat groot, groter, grootst en even groot betekent bij een oppervlakte
- Ik kan aanwijzen en benoemen wat voor, achter en naast betekent
- Ik kan aanwijzen en benoemen wat in, op, boven en onder betekent

TAAL
DOELSTELLINGEN:

- Ik kan mezelf voorstellen
- Ik kan vertellen wat ik ga doen (EF *Planning*)
- Ik kan antwoord geven op een eenvoudige vraag
- Ik kan 5 minuten naar een verhaal blijven luisteren (EF *Volgehouden aandacht*)
- Ik kan het goede plaatje aanwijzen n.a.v. een klein verhaaltje

FONEMISCH BEWUSTZIJN
DOELSTELLINGEN:

- Ik kan mijn naam herkennen
- Ik herken verschillende geluiden
- Ik kan aandachtig luisteren naar woorden en zinnen
- Ik weet wat een woord is

SPEL
DOELSTELLINGEN:

- Ik speel naast de ander, er zijn korte "tussendoor"-contacten
- Ik kan 10 minuten gericht spelen (EF *Volgehouden aandacht*)
- Ik leer om de materialen te gebruiken waarvoor ze bedoeld zijn (EF *Organisatie*)
- Oriëntatie: Ik kan vertellen welke rol ik wil spelen in het spel (EF *Organisatie*)

CONSTRUCTIE-BEELDEND
DOELSTELLINGEN:

- Ik kan cirkel, driehoek, vierkant herkennen en benoemen
- Ik kan (kleine) blokken op elkaar stapelen
- Ik werk met klei
- Ik werk met zand en/of water anders dan buiten of thuis
- Ik herken en benoem de primaire kleuren: rood, blauw, geel

MOTORIEK
DOELSTELLINGEN:

- Ik oefen mijn nauwkeurigheid in alle materialen
- Ik kan groot materiaal hanteren
- Ik kan grote kralen rijen
- Ik kan papier (in repen) scheuren ("hapertjes")
- Ik oefen mezelf aan en uitkleden (EF *Zelfstandigheid*)

Afbeelding: *Periodeplanners basisschool Talente*

Een inkijk in de praktijk

Op TaLente wordt het kleuteronderwijs beredeneerd vormgegeven vanuit spel. Marjolein: 'Kinderen worden een gehele periode ondergedompeld in een bad vol periodedoelen. Alle activiteiten staan vervolgens in dienst van het behalen van de gestelde periodedoelen. Door herhaling in diverse contexten hebben de kinderen de tijd om doelen eigen te maken. We proberen ieder thema minstens zes weken door te laten lopen, zodat alle kinderen verschillend spel en daarmee ook ontwikkeling kunnen doorlopen. We merken namelijk dat een thema van 3 tot 4 weken te kort was. Wij als leerkrachten, maar zeker ook de kinderen, konden de diepte niet in. Praktisch betekent het dat we proberen om de thema's van vakantie tot vakantie te laten doorlopen. Daarnaast wordt er ook gewerkt met themavrije weken.'

Anouk: 'Er wordt gewerkt met overkoepelende thema's, die in alle kleuterklassen in dezelfde periode centraal staan. De thema's kiezen we samen. We proberen juist wat 'bredere' thema's aan te gaan, zodat je voor een langere periode ook meerdere elementen kunt inzetten. Zo hebben we bijvoorbeeld gekozen voor het thema 'rijden – varen – vliegen', omdat hier veel mogelijkheden in uit te werken zijn, waardoor er in alle weken genoeg te doen en te ontwikkelen is. Door het kiezen van goede thema's die breed genoeg zijn, kun je voldoende variatie aanbieden in de zes weken, als ook voldoende de diepte in gaan. Ook kun je aansluiten op de behoeften'.

Voorwaarden voor thema's

De uitwerking van de thema's hoeft van te voren niet volledig dichtgetimmerd te zijn. Er zijn wel enkele voorwaarden die ervoor zorgen dat het een goed thema is.

- Het moet 'speelbaar' zijn. Zo moet het mogelijk zijn om binnen het thema een rollenspel te spelen.

- De kinderen moeten weten hoe ze moeten spelen. Er moet een bepaalde mate van herkenbaarheid zijn. Marjolein: 'We hadden eens het thema 'Eskimo's'. Een leuk thema op papier, maar moeilijk om te spelen. Want kinderen moeten al veel kennis hierover hebben, willen ze dit goed kunnen uitspelen. Bovendien was het niet betekenisvol voor de kinderen.'
- Alle kinderen moeten mee kunnen doen, ongeacht hun niveau.
- Het moet ook bij jou als leerkracht passen wil je er een succes van kunnen maken. Het vraagt immers van jou als leerkracht om er ruim zes weken lang impulsen aan te geven.
- Zorg voor terugkerende thema's, die ieder jaar (of in een cyclus) gegarandeerd voor succes zorgen.

Werken met leerpleinen in combinatie met spel

Het werken met leerpleinen bij de kleuters is volgens Anouk en Marjolein op TaLente ook onderscheidend ten op zichte van het kleuteronderwijs op andere scholen en draagt bij aan de doorgaande lijn. 'Alle schooljaren binnen de school werken met het leerplein. Dit wordt door leerkrachten ingericht aan de hand van de periodedoelen die op dat moment bij het thema gelden. Alle basisfundamenten zijn zowel in de klassen als op het leerplein aanwezig. Echter is het leerplein vaak meer thema gerelateerd.

Anouk: 'Op het leerplein kunnen de kinderen net weer op een andere manier spelen, omdat de variabelen in de hoeken verschillen van die in de klassen. Juist een doorgaande lijn van de kleuters tot en met groep 8, waarin kinderen betrokken zijn, intrinsieke motivatie ontwikkelen en eigenaarschap tonen, is belangrijk. Bij de kleuters wordt een stabiele basis hiervoor gelegd en zo ook op het ontwikkelproces van de kinderen. 'Voorwaarde van de inspectie is immers dat kinderen een ononderbroken ontwikkelproces kunnen doorlopen. Daarom is het belangrijk om het spelen niet te laten stoppen wanneer kinderen naar groep 3 gaan'.

Praktische tips om spel te stimuleren

Wanneer we spel bij jonge kinderen zo veel mogelijk willen uitlokken en/of stimuleren, dan is het belangrijk dat de spelplekken waarmee je werkt zo uitdagend mogelijk zijn ingericht. Marjolein en Anouk noemen hun 'do's en dont's' op dit gebied.

Wel doen:

- Keep it simple.
- Maak gebruik van open einde materiaal (loose parts) en replicaspeelgoed (zoals wereldspelmateriaal), zodat de fantasie van kinderen gestimuleerd wordt. Uit onderzoek blijkt dat dit leidt tot kwalitatief hoogstaand spel.
- Zorg dat de spelplekken ('hoeken') zo veel mogelijk waarheidsgetrouw zijn, maak het écht en zo natuurlijk mogelijk.
- Laat jonge kinderen veel bewegen en geef ze daarvoor letterlijk en figuurlijk de ruimte.

Vooral niet doen:

- Te ingewikkelde spelplekken. Zorg dat je de spelplekken niet té ingewikkeld maakt voor kinderen, haal er niet te veel bij. Enkele materialen zijn al snel voldoende voor de kinderen en te veel materiaal is juist al snel rommelig.
- Overvolle kasten met ontwikkelingsmaterialen in de groep. Je wilt genoeg materialen kunnen aanbieden, zodat alle kinderen voor alle doelen iets om handen hebben. Zorg dat de kasten opgeruimd zijn, dat er niet te veel in staat. Maak duidelijk wat de kinderen met de materialen kunnen (instructie / voordoen) en dat ze weten hoe ze materialen ook weer goed kunnen opruimen. Beter minder materialen en regelmatig wisselen dan te veel materialen in een keer. Grootste tip: een kleutermagazijn buiten de klas waarin je materialen kunt opslaan.
- Vergeten om nieuwe materialen te introduceren. In de waan van de dag wordt vaak vergeten om nieuwe materialen in de klas te introduceren. Wat is dit voor materiaal, hoe heet het en wat kun je er mee? Materialen worden vaak zo weggezet in de kast, waardoor het voor veel kinderen lang niet altijd duidelijk zal zijn wat ze er mee kunnen doen.
- Vergeten om voor te spelen en mee te spelen. Als we kinderen het plezier in spelen willen laten ervaren, is het belangrijk dat we dit zelf ook ervaren. Goed voorbeeld doet volgen. Speel het spel voor in de spelringen, richt de omgeving in dat kinderen goed moeten spelen en speel eventueel mee. Door mee te spelen kun je kinderen die het moeilijker vinden om tot spel te komen naar een hoger spelniveau brengen. Let op meespelen vraagt veel vaardigheden van de leerkracht! Verken, verbindt en verrijk, maar verstoor het spel vooral niet.

Daarnaast zijn er een aantal fundamenteën die niet mogen missen in (of rondom) de kleuterklas en die gekoppeld kunnen worden aan ieder thema en de periodedoelen!

- Spel met water en zand.
- Een huishoek (alsjeblieft geen “poppenhoek”).
- Een bouwhoek. Let op: het gaat hier echt om de Haagse set.
- Een atelier (waarbij zaken te vinden zijn als knutselmateriaal, verf en klei).

De uitdaging op basisschool TaLente

Op iedere school zijn uitdagingen, zo ook op basisschool TaLente. Marjolein: ‘Het borgen van deze werkwijze vraagt tijd. We doen ontzettend veel mooie dingen, maar soms word je geëld door de waan van de dag. Het blijven inplannen van gezamenlijke (thema)voorbereidingsmomenten helpt ons

als team van kleuterleerkrachten om vast te blijven houden aan deze visie en werkwijze'. Anouk vult aan: 'Net als bij veel andere scholen is ook bij ons de uitdaging om de visie en werkwijze vast te leggen, zonder dat het een papieren tijger wordt. We hebben een redelijk vast team, maar als er verschuivingen plaatsvinden is het belangrijk dat het goed overgedragen kan worden en ook anderen weten welke keuzes er gemaakt worden. Vanuit de 'waan van de dag' die Marjolein al benoemde, gaan we vaak vanuit de praktische insteek door. Maar we moeten niet vergeten om soms de rust en de tijd te nemen om zaken goed vast te leggen'. En unaniem geven ze aan dat het altijd de uitdaging blijft om niet te veel tegelijkertijd te willen doen.

Meerwaarde combinatie leerkracht en adviseur

Anouk: 'De meerwaarde voor mij als adviseur is, dat je nog met beide voeten in de praktijk staat. Je begrijpt als geen ander dat je in de waan van de dag soms helemaal geen tijd hebt om alle mooie dingen uit te voeren die je van tevoren bedacht had. Je kunt tijdens bijeenkomsten op scholen (mee)praten vanuit je eigen praktijk!

De meerwaarde voor school is dat ik iedere dag nieuwe kennis en ideeën opdoe, omdat ik op zo veel verschillende scholen kom en bijvoorbeeld naar iets als het kleutercongres kan vanuit Edux. Wanneer ik een vraag heb over een specifiek onderwerp, kan ik die vraag binnen Edux weleggen bij iemand met een bijpassende expertise. Deze manier van kennis uitbreiden, vind ik heel waardevol. Daarnaast zie en hoor ik op scholen nog zo vaak zo veel leuke ideeën voorbijkomen voor spelplekken, waarop ik aan ga en welke ik het liefst meteen zou toepassen in mijn eigen praktijk. Samen enthousiast worden Marjolein: 'Mijn werk is een feestje. Ik heb de twee mooiste banen die er zijn. Zowel het werken met kleuters als voor kleuters is prachtig. Bovendien is het een meerwaarde om zelf nog altijd te ervaren wat er speelt in het onderwijs. Waar lopen leerkrachten (en dus ook ik) tegenaan en hoe kunnen we dit met elkaar oplossen. Zoals Anouk zegt (mee)praten uit eigen praktijk is erg waardevol'.

Dé gouden tip

Het kiezen van dé gouden tip is moeilijk. Toch zijn ze unaniem in wat ze het belangrijkste vinden: "Het blijft belangrijk om goed te kijken naar je kinderen, keuzes te durven maken. Vertrouw erop dat kinderen voldoende leren vanuit spel, spelen is leren!!! Wil vooral niet alles checken en grijp niet terug op werkjes, werkbladen of grote kringactiviteiten. Beschouw alle zaken die je met kleuters doet als onderwijstijd. Zo dient ook het opruimen een doel (bijvoorbeeld in voorbereiding naar groep 3). De onderwijstijd is niet alleen wanneer je werkt in de kleine of grote kring, of wanneer je werkt met specifiek onderwijsmateriaal. Durf dit idee los te laten. Jonge kinderen leren de hele dag, beschouw alle tijd dan ook als onderwijstijd, richt je omgeving rijk en doelgericht in en bedenk duidelijk welke doelen je waarmee kunt bereiken'.

Meer weten?

Wil je vrijblijvend meer weten over goed kleuteronderwijs, of wil je ondersteuning bij het op orde brengen van het kleuteronderwijs op jouw school? Neem dan contact op met een van onze adviseurs en informeer of Edux jou of jouw team kan ondersteunen. Wil je specifiek meer weten over het

kleuteronderwijs op basisschool TaLente? Neem dan contact op met directeur Jan Peeters (info@bstalente.nl).

Marjolein van Dongen

Adviseur jonge kind

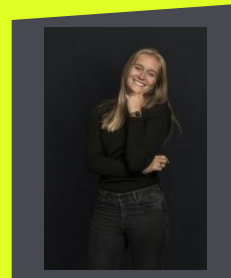
06 – 50 19 96 94

m.vandongen@edux.nl

Anouk Heijnen
Adviseur jonge kind

06 – 25 40 73 98

a.heijnen@edux.nl

Literatuurlijst

Laevers, F. (2016). *Welbevinden en betrokkenheid als toetsstenen voor de kwaliteit in de kinderopvang. Implicaties voor het monitoren van kwaliteit*. Kennisdossier Kinderopvang BKK. Schoolgids Basisschool TaLente (2022-2023). *De toekomst in zicht*.